

C-771-

-6.x.

307205

Українська Соціалістична Радянська Республіка

Приїжджайте до театру, обирайте собі

Театральна серія, ч. 3

М. Старицький

ЗОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

(П'єса)

(В обробленні Репертуарної Комісії Внеску).

Львівська театральна фірма

В українському театрі

Львівська театральна фірма

Львівська театральна фірма

Львівська театральна фірма

1928

5-771-6.х
Українська Соціалістична Радянська Республіка.

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

Театральна серія, ч. 3.

М. Старицький.

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

(II дія)

(В обробленні Репертуарної Секції Всеукртео).

Всеукраїнське Державне Видавництво.

Полтавська філія.

ПОЛТАВА.

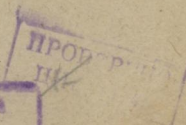
Друга Радянська Друкарня.

1920 р.

58
ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА ХУ

№ 1

307205

Друковано в кількості 8.000 примірників.

Богдан Хмельницький.

Дія друга.

Діється в коршімі, на грязищі запорожських земель.

(Кін уявляє глибокий узвіз; по кручах його густий ліс. Оддаєки синіє Дніпро, на другім боці сіріють очерети; з правого боку, ближче до глядачів, коршима; перед ганком два столи й ослони; зліва корито, у яке вода джерелом б'є зі скелі; по дворищу розкидано каміння. Далі ліворуч, в глибині—повітки. За коршмою кузня з станком до кування коней; посеред дворища стовпи до прив'язування їх. Ціле дворище оточує гострокіл).

Вихід I.

(Лейстрові, Сулима, Тетеря; запорожці: Нечай, Кривоніс, Чарнота; казаки й посполуд; наймички).

До підняття завіси на кону чути разом різькі співи й гамір. Лейстрові сидять за столом й п'ють, коло них й дівчата в'ються. Бідніші козаки запорожці по дворищу лежать мальовничо, люльки курять; де-хто сидить, юрається, броню справляє; де-хто спить.

Лейстрові (уже на підпитку, співають).

Ой не шуми, луже, зелений байраче,
Не плач, не журися, молодий козаче!
Не сам же я плачу, плачуть карі очі,
Що не спали з лиха аж чотири ночі!

Голый (співає впоперек).

Ой дурні татаре голомизі,
Через вас у мене голі нозі...
Як я ноги оберну в солому,
Не втікти од мене вам нікому.

Химка (гласує своє).

Ой був та нема,
Та поїхав до млина.

Голий. Дайте тільки справлю шаровари!

Сулима. Та цить ти, кухво обдерта! Слухай лишень,
як козаки добрі співають.

Голий. Начхав я! Що ви — черевані — за пани? Що наділи
жупани? А засі! Я сам козак вільний; ти собі що
хоч співай, а я впоперек; ти собі співай, а я
впоперек!

Чарнота (у спідниці сидить, щось шие). А й правда, у кожного
горлянка своя й воля своя: твоя, значить, горлянка,
ну й репетуй.

Всі. Чи й справді.

Запорожець (з бандурою, до Чарноти). Скажи мені, будь ласка,
небораче, чого це ти одяг жіночу спідницю?

Чарнота. Од милої подарунок...

Запорожець. А що-ж ти там шивш?

Чарнота. Повилазило хіба! Сшиваю посередині, щоб
штани вийшли.

Де-хто. Ну й голова! От пройдисвіт, паливода!

Запорожець. А свої де?

Чарнота. Свої!? (свистить) Пропив!

Запорожець. От така ловись!

Тетеря. Це вже достоменно вийшло, що пропив шта-
ни та й у боки взявся.

Лейстрові (з-за столу). Ха ха хал! Та скинемось хоч по шагу, та викупим у шинкарки штани лицареві!
Чарнота. Подавіться ви, гречкосії, своїми штаньми; в мене й без вашої ласки вийшли штани, ще й ловкі! (встає й показує). Он-то які!

Всі. Гля, братці! От мудрагель! (Perit).

Сулима. Нехай же він, братчики, й буде на прізвисьце „бабій“.

Всі. Нехай, нехай!!

Чарнота (Сулимі). Ти коли наважись хрещеним батьком бути, то справляй хрестини; частуй, мовляв, і кумів і хрещеника!

Сулима. Геї шинкарко! шинкарко! Г'орілки й меду!

Вихід II.

(Ті-ж і Настя).

Настя (вбіга). Ач хто гука! Росходився!

Сулима. Цуп сюди сулії та кухлі, хрестини справляємо... та й сама не тікай.

Настя. Та я, мій орле, радніша, дах коли й туди тягнуть. Ну, вже й молодці юнаки, запорозьські козаки! Просто доторкнуться страшно: так і шматують!

Голос (з коршми). Насте! Насте!

Настя. Зараз, зараз! Ну як мені одній на всіх наста-
 чить! Хоч розірвись! Геї ви, дівчата! Несіть сюди

меду, й пива, і оковитої, та глядіть мені, щоб лицарство не нудилося.

Чарнота. А про нас, низовців, і не дбаєш? Гей ти Насте шинкова, козака болиголова! Оддай мені зараз пістолі й шаблюку!

Настя. Навіщо вони бабію?

Всі. Ха, ха, ха, хал! І ця постерігла!

Сулима. Та ну бо годі, не сперечайтесь: це значить— кума... Ну, так замість крижма подавай пістолі й шаблюку.

Настя. За-для такого кума зараз! Подайте!

Чарнота. От за це спасибі.

Сулима (обніма й крутить Настю). Ух! Кума! Зведе хоч кого з ума!

Настя (виривається). І самого чорта осідлаю!

Вихід IV.

(Ті-ж і Кривоніс).

Голос (здалеку) Пере-во-зу—гей!!

Голос (з берега) Пожди!! Одпочину!!

Голос (здалеку) Поро-на да-ва-й!!

Голос (з берега) Не луснеш!

Кривоніс (входить, набив люльку). Не чувте? Адже на тім боці гукають! (Сіда, кріпле вогонь).

Сулима. Та розштовхайте хто отих лежнів!

Чарнота. А ви, пане, чи не протрусили-б сами свого черева, дарма що одіасли його на наших, а тепер би то на своїх мавтностях?

Сулима. Маєтностях? пане! Найшов чим вибивать очі, лежобока, п'янюга! Ми справунка правимо, землю поразмо, працюємо...

Чарнота. Так, так... тільки не своїми руками, а сусідськими... підневольними... на лядський кшталт...

Сулима. То тобі з п'яну здається...

Чарнота. Не бійся, ваша мосць, ми одно око заллемо, а другим все бачимо: заводиться у нас кріпацтво... разом з шляхетчиною... У вас вся Україна в кишені! Хіба ви дбаєте про неї? Старшина з ляхом наклада: он як вчора звідтіль прибув... Коли-б ви бачили, братове, що там коїться?

Кривоніс. Там уже через польську шляхту, та й своїх перевертнів — аж стогне поспільство.

Сулима. А щоб ви так потурали невірі: вам би хотілось усіх значних винищити, а з поспільством розбоями жити?

Кривоніс. З поспільством колись і погуляємо.

1 запорож. Доріка розбоями, а чим його жити, як не здобиччу з басурмена?

Нечай. І Бог велів.

1 лейстров. Часом і наймитами стаєте басурменськими.

1 запорож. Становимось, та все проти тієї-ж невіри, а не проти своїх...

2 запорож. А ви наймити панські! Позахоплювали землі, злигались з урядом...

Кривоніс. Ще й хизуються, недоляшки під'яремні, що в лейстрові влучили: надбали собі привилеїв, та й дмуться, як шкурат на вогні!

Сулима. Надбали чесно, а в ярмо шиї не вложили.

Нечай. А других упхнете? Записать у лейстрові всіх, та й усел!

Чарнота. Як у око, брате, вліпив: біди не буде!

Нечай. Пора завести вільність та рівність...

1 запорож. Та скувати примхи значних!

1 лейстров. Так би то сейм і попустить!

Чарнота (показує кулак). У нас свій сейм буде-ось!

Сулима. Забули тільки другого кулака, над собою кодака?

Нечай. А луснув би ти з ним!

Кривоніс. Зрадники! За ворогами радіють!

Сулима. Ми зрадники? До зброї!

Кривоніс і Нечай! До зброї! Гиньте! (Добувають шаблі).

Чарнота (між них кидається). Стійти, братці!

Вихід V.

(Ті-ж і Настя й музики).

Наст. (злякано). Ой, лицарство! На Бога! Угамуйгесь!

Розважите ще коршкун! Годі чвар!

Хоч пошануйте Настю Геровую!

(Кланяється). Нечаю мій! Ти, як всгонь, палкий.

Але в тебе добряче серце... Змилуйсь.

(До лейстрових). Шановні та славні козаки!

Не ремствуйте: у вас же сивий розум,—

Чи лейстровик, чи братчик—все козак,

Все велеть... Тут веселитись треба!

Запорожці. Ага! Тепер якої завела?

Настя. Я зараз вам вточу і меду й пива... (біга між козаків, частує, залицяється).

Де-хто. Так би й давно!

А все провчити-б слід!

Вихід VI.

(Ті-ж і Тетеря).

Тетеря. (виходить з коршми). Вгамуйтеся, панове і братове!

Де нелад в—там сили вже нема,

А у безсилового одніме кожен право;

Не в тому річ, щоб рівні всі були,

А в тому річ, щоб добре всім жилося.

Адже не всі на небі рівні й зорі?

Нечай. Так то ж на небі, а не на землі!

Чарнота. Он коїться що в Польщі! Гвалт Содома!—

Своїх людей магнатство гне в раби:

Одні—пани від Бога, другі—бидло.

Один—жируй, а другий, бач—працюй!

Кривоніс. Такі ж і тут заводяться звичаї:

Ляшки—панки, як миші в ожеред,

До нас біжать, ламають наше право...

1 *запорож.* А наші пак значні не пнуться теж

Помазатись шляхецьким миром.

2 *запорож.* Вірно.

Тетеря. А де-ж, панове, хата в без сох?

Для чого й в Польщі збит закон під ноги,—

Бо голови державної нема,

То й гине все у гвалті та сваволі;

Вез голови те-ж буде і у нас...

Чарнота. А ми-ж на що? Хіба-ж ми без панів не можемо сами собою править й творить своє життя?

Тетеря. Ми Україні руки...

Чарнота. А голова-ж їй хто? Мо: Барабаш?!

Кривоніс. Перевертень!

Нечай. Шкарбун і зух!

Чарнота. Ще й зрадник.

1 *запорож.* От кокісвий наш...

Чарнота. От Хмель Богдан.

Кривоніс. Нема, як він!

Нечай. Ляхове його бояться, як вогню!

Тетеря. Не всі: з Яремою не зітнеться.

Чарнота. Чи й справді?

Тетеря. Побідник він на кволих...

Кривоніс. Не бреши:

Він бив татар та турків... а Ярему,

Собаку, я візьму на руки сам...

Життя своє заставляю.

Чарнота. Я Богдана

Сам добре знаю: ех, вояка він
Палкий, стрімкий.

Запорож. 1-й і 2-й. Перевелось козацтво...

Тетеря. Ні, брати,

Не згинула козака сила й слава
І голова ще знайдеться; пильніш
Погляньте тут... надокола, панове!
Дозвольте річ держати?

Кривоніс. Ну, держи!

Тетеря. На те й стоїть братерство наше славне,

Щоб славою Україну вкрити;
Коли-б не ми—давно б вже поглинули
Україну татари та ляхи,
Бо поки нас—їй поти жить безпешно.

Кривоніс. Гаразд сказав.

Де-хто. Мов з книги...

Друзі. Голова.

Тетеря. Так, значить, нам про Запорожжя й дбати.

Бо як воно на силах упаде,
То й Україна згине...

Чарнота. Правда, правда!

Тетеря. Так треба ж нам чимсь підживить себе.

Без здобичі охляли, підупали;
Де-ж поживитись нам?

Нечай. Ніде, бо мир!

Тетеря. А для чого за морем є невіра?

Запорожці. Та цитьте.

Кривоніс. Годі!!

Тетеря. Послухайте...

Нечай. Не треба.

Кривоніс. Розумівш.

Не скажеш!

1 запорож. В Січ рушай.

2 запорож. І гайда в море!

Більшість. Ну й молодець!

Чарнота. Чи ба куди загнув.

Вихід VII.

(Ті-ж і Настя вийшла).

Тетеря (ти). Настусю, гей! і меду, і вина!

Всього таскай, аби було до-схочу...

Частує всіх Тетеря...

Настя. Ну, та й пан!

От ходить як мій сокіл!

Тетеря (тихо Насті). Пригадаю

Тоді тебе, коли моя зоря

Розвидниться... (До всіх). Гей, друзяки, до гурту!

Геть на-бік сварки та беріть ковші!

Всі. Правдива річ! Бувай здоров, козаче!

Тетеря. За славоньку і за здоровля всіх!

Нечай. За волю перш.

Чарнота. Щоб аж земля двигтіла!

Всі. Шкварь, бандуро!

Гурт співний (співа).

Ой, бре, море бре!

Хвилюнька реве,

Реве, і грає,

Чазчку гойдає!

Розженись, весло,

Хвилю бий на скло:

Он байдає: лиліє—

Серденько радіє!

Геть пливе другий...

Гиньте вороги!

Люлька гасне в роті—

Зараз будь роботі.

Настя. Ох, козаки, орли мої! Усіх

Як би змогла, я б пригорнула разом!

Давайте й я пісню вам утну...

Всі. Гаразд, гаразд! А ну, піддай лиш палу!

Настя (співа). Спать мені не хочеться

І сон мене не бере,

Що нікому пригорнути

Мслодую мене.

Нехай той мене голубить,

Котрий щиро мене любить,

Нехай той мене займає,

Хто кохання в серці має.

Гурт. Ох, ох, ох, ох! Хто кохання в серці має!

Настя. Із-під хмизу на піч лізу,
Аж луна по хаті йде,
А мій милий чорнобривий
І на печі то знайде;

Я на піч, а він за мною,
А я вкрилась з головою:
Відчепися,—ти хоч гарний,
Цілувати незугарний..

Ох, ох, ох, ох! Цілувати незугарний!

Гурт. Ох, ох, ох, ох! Цілувати незугарний!

Настя. Я-ж в морі купалася,
Я-ж біди набралася;
Я-ж море перебреду,
Яка була, така й буду.
Біс біду перебуде,—
Одна пройде, друга буде:
Як улізло в хвіртку лихо,—
Не зачиняють її люде.

Ох, ох, ох, ох! Не зачиняють її люде...

Кривоніс. Ну й каторжна, як розпалила кров...
Музик сюди!

Вихід VIII.

(Ті-ж і Богун, перепливши Дніпро).

Богун. Здорові, гей!

Всі. Богун! Богун!

Богун. Він самий.

Нечай. Відкіль узявся?

Богун. Прямісінько з Дніпра.

Чарнота. Дивиться, бра: він верхи переплигнув!

Богун. В вас діждешся поронщиків...

Тетеря. В шинках

Долежують.

Кривоніс. Ну й велетень!

Сулима. Слажений!

1 Запорожець. Паливода!

Тетеря. На фіглі молодець!

Нечай. От з ким іти на турка!

Другі. Правда, правда!

Всі. Орел козак! І в пекло проведе!

(Оточують Богуна, здоровкаються).

Чарноти. Ззів дутеля? (тихо глянувши на Тетерю).

Тетеря (на бік). Звіряйся юрбі! За хвилию

Хто був божком — під лавою лежить,

А другий вже на покуті: їм треба

Нових цяцьок, як блазню хлопчаку.

Богун. Та стійти бо, хоч чарку піднести!

Сулима. Шинкарко, сип!

Чарнота. (підставля їй свій ківш). По купелі до смаку...

Настя. Ой лицарь наш, січовиків краса! Такому піднести за щастя! (подає ківш).

Богун (бере). Годі! (До гурту) Здорові будьмо!

Всі. Пий здоров!

Богун (п'є й переверта). За всіх!

Всі. Спасибі. Ну, теперь ве́ди на море!

Богун. Куди, чого?

Нечай. Провітриться пора,
Та полататись чим-не-чим...

Запорожці. Ох, треба!

Богун. Панове, ні! Не та теперь пора
І не до часу нам лицарській жарти:
Тепер склика Україна синів
І доруча своєю нам долю матір.

Де-хто. Як так? Чого?

Другі. Хіба там сил дасть-бі?

Тетеря. Нам же ніхто не допомага...

Богун. Братове!

Хто матері цуратися здола?
І без того давно вона, вдовиця,
У чумаків, як наймичка, жила...
А от тепер женуть її вже з хати,
Пожарами освічуючи шлях...

Де-хто. Не може бути!

Другі. Такого ще й не чути!

Богун. Всім треба стать нам, друзі, як один!

Тетеря. За себе всяк...

Богун. Так? За свої кишені?

За спокій свій? Простолюду-ж сльоза
Вам за нівець? Через кого Трясило,
Тарас, Павлюк і Гуня полягли?
Через своїх: не встали з ними разом,
І воякам за волю, за свій край
Прийшлося самим із жменею зав'язатців
Боротися супроти ворогів!

Кривоніс. То правда.

Чарнота. Ох, та ще й яка!

Сулима. Так що-ж пак?

Стояли ми за П'єсполіту-Річ:

Ляхи ж свої...

Богун. Як сором ваші очі

Не витягне з-під лоба? Мало ще
Тих шуляків, що нищать нашу волю,
Що шарпають всі землі, то й своїм
Ще потурать в смертельний час...

Всі. Що кажеш?

Кривоніс. Ти не лякай, а толком розкажи!

Всі. Мерщій, мерщій!

Богун. Я тільки єсть предтека:

Он іде той, що вам оповістить.

Ехид IX.

(Ті-ж і Богдан з козаками).

Богун. Козацтву, преславному лицарству,
Україна б'є до землі чолом;
Вона тепер, немов підбита чайка,
До матері на лоно припада...

Де-хто. Хмель—батько гуті!

Кривоніс. Здоровий був, Богдане!

Другі. Що скоїлась? Яке знов лихо там?

Богдан. Старе, брати, і поновлене...

Нечай. Що ж сталося?

Богдан. Козацтво! Дозвольте річ держати!

Всі. Держи, держи: ми слухати тебе раді!

Богдан. Вже десять літ нас Польща опр'яга

И затыгує ярмо на наші шиї,—

А от тепер таке в нас завелось,

Якого зроду ви есте не чули:

Потоптані останії права,

Зганеблена святая наша воля.

Всі. За волю—смерть!

Богдан. Суда нема, скасовано закон,

Гвалтує пан, паскудить наші сем'ї...

Кривоніс. А ви ж чому безправ'ю потурали?

Пабабились? Звелися на тхоріє?

Чи пощербилася козацькая кривуля?

Богдан. Я скаржився і сейму й королю:

На скарги ті сейм реготом одмовив...

Тетеря. А ясний круль?

Богдан. Ось що мені сказав:

„Я вам надав ще більше привилеїв
І доручив Барабашу“. Вони

Богдан. Ось-де (показує) Тут певне наше право
На волю, віру, землю, військо й лад!

Тетеря. Так і гаразд!

Богдан. Ех, тільки на пепері!

Тому й додав мені яснійший круль:

„Безсилий я скріпить свої закони;
Коли цей сейм знищає вам права,
То маєте шаблюки і рушниці!

Богун. Так, маємо. І Богом я клянусь,

Що ми дамо чортячу їм роботу!

Гей, козаки—лейстрові й низовці!

На ирода всі станьмо, як один,

Щоб сатана аж затрусився в пеклі!

Всі. Так, брате, так! До бою всі!

Богдан. Що низовці протягнуть зразу руку...

Спасибі вам! Я кликачів послав

По хуторах і селах... Всюди стогін

І валт своїх од людського ярма...

Чарнота. Рушаймо, гей!!

Богдан. Тра помочі.

Богун. Ми і сами!

Богдан. Із спільником певніще: Крим піде—

Я з Тугай-Беем приятель...

Де-хто. З невірним?

Другі. З поганином?

І віру боронить!...

Всі. Так, так!

Богун. Ну, так хутчій, бо вже сверблять і руки!

Богдан. Сьогодні в Січ, а завтра в Крим...

Вихід X.

(Ті-ж і Тимко в човні).

Тимко. Насилу встиг... Нещастя, горе, батьбу!

Я третього загнав уже коня,

Летючи вслід.

Богдан. Що скоїлось, мій сину?

Тимко. На дім новий Чаплінський наскакав,

Все зруйнував, спалив, добро пограбив,

Єлену взяв, а братік мій Андрій

Під канчуками вмер.

Богдан. Небесні Сили!

Де-ж правосуддя, Боже правий, де?

Невже в тебе святого гніву мало,

Щоб блискавицями написників пробить?

Невже ще плач і стогін твого люду

Не долетів до янгольських осель?
За що, про що замучено дитину,
Потоптано усі людські права?

Кривоніс. На палі їх!

Всі. На муки, на погибелі!

Богун. О, затримтить тепер вся чорна кривда,
Охриститься земля в її крові!
Піднімемо шаблі за бідний люд, росте і крієне
сила,

І все живе повстане скрізь за нами,

Підніметься, як хвиля навісна,—

І ворогів напасників потопить...

До помсти ж, гей!...

Всі (добувають шаблі). За волю, за наш край!

(Завіса).

